

Vi fiskede fra Egens Havhuse

Margit Sørensen, erindringer

(skrevet af Vilfred Friborg Hansen 2014 til "Folk og Liv 2014")

Det, vi i dag kender som Egens Havhuse, var oprindeligt en fælleslod for Egens landsby, formodentlig beregnet til at fiske fra. Den blev benævnt "Kolå Made" - "made" er det samme ord som det engelske "meadow" og betyder altså eng – men det er i den lokale dialekt blevet til "Møjen" og bruges om det stykke af engen, der ikke blev bebygget og hvor fiskernes tjæregryde kom til at ligge. Den fælles lod blev udstykket i 1874, så hver gård i Egens fik en lod, og husmændene i landsbyen en mindre lod. Herefter begyndte ejerne af lodderne at sælge eller udleje dem, og de nye ejere eller lejere begyndte at bebygge lodderne.

Den første heltidsfisker fra Egens Havhuse ser ud til at have været Martin Sandberg Holst. Hans barnebarn Margit Sørensen bor i dag Molsvej 45 i Egens. Hun fortæller:

Bedstefar må have boet ved Egens Havhuse allerede først i 1900-tallet. I hvert fald er min far født i 1911 i et hus henne i retning af den nuværende fiskehandel, et hus, de altid kaldte "Eget Hytten". Huset er for længst revet ned.

Far var den sidste i en søskendeflok på fem, og han var en halv snes år yngre end broderen Sigvald, som han senere kom til at fiske sammen med.

Engang i 1920'erne byggede bedstefar så det hus, der i dag er Keramikhandel og værksted. Der var beboelse med to lejligheder til Molssiden og værksted i et særskilt hus ved siden af. Værkstedet var nødvendigt til arbejdet med garnene og andre fiskeredskaber. I 1942 byggede bedstefar et nyt hus nede i nærheden af den nuværende fiskehandel (der først er kommet til langt senere), et rødt murstenshus med to kviste, der i dag er det tredjesidste hus på venstre hånd, når man kører mod Mols. Dengang lå huset helt for sig selv. "Keramikken" blev i stedet overtaget af mine forældre, Rigmor og Børge Holst, der indtil da havde boet i den anden lejlighed i huset, der derefter blev udlejet. Så "keramikken" er mit fødehjem.

Billede:

Martin Sandberg Holst foran sit hus, 1950'erne. Lånt af Annelise Lave.

Bedstefar fik en rigtig god levevej ud af fiskeriet. Han havde bil, hvad der jo dengang var et særsyn, og vi var vist nok de første nede ved Havhusene, der fik et moderne "træk-og-slip" toilet. Men fiskeriet på vigen er gradvist blevet ringere efter at Studstrupværket kom til i 1960'erne.

I de første år blev fiskene landet ved Faunetræspladsen i Hestehaveskoven, hvorfra fiskemændene fra Djursland kom i hestevogn og hentede fisk til fordeling og videresalg oppe i Djursland. Senere skete landingen ved Nappedam. Da min far og farbror tog over, blev fiskene afsat i Aarhus, hvortil de sejlede hver

dag. De to fiskerbåde, de havde, mødtes, og så blev dagens fangst læsset over i den ene af dem, og så gik turen til Aarhus. En undtagelse var ålene, der blev hentet med jævne mellemrum af en ålekvase, der kom fra Kolding. Ålene gik i nogle store hyttefade, som bedstefar og sønnerne selv lavede, nogle store kasser, der var bundet til bundgarnspæle omme i Lumskebugten. Derfra blev de læsset over i ålekvasen.

Bådene og hjælperne

Far kom med i fiskeriet som 20-årig i 1931. Dengang havde bedstefar båden "Ebba", der var købt i 1914. En ny båd blev købt på Sjælland i 1942 – den nåede lige at komme herover, før alt lukkede til i den værste isvinter i mands minde. Den nye båd kom til at hedde "Grethe". Købet af den nye båd hænger nok sammen med, at Sigvald kom hjem og blev optaget i "kompagniet".

Da bedstefar så holdt op engang i begyndelsen af 1950'erne, kom Sigvald til at sejle med bedstefars båd "Grethe". Men "firmaet" blev ved med at være fælles, så far og Sigvald havde fælles økonomi. De havde begge en hjælper med i båden, så i alt fire familier i Havhusene levede af fiskeri. De sidste år var der dog kun én hjælper, nemlig Knud Ole Sørensen.

Dertil kom, at flere af gårdene havde deres egne åluser ude. Min bror havde også et par åluser. Pælene til dem stod lige ud for det sted, hvor nu fiskehandelen er.

Blandt fars og farbrors hjælpere husker jeg især Aage Sørensen, hvis søn Knud Ole Sørensen også hjalp til og fortsatte så længe, far fiskede, og overtog båden, da far måtte lægge op af hensyn til helbredet.

"Pynten" og "Lumskebugten"

På "Pynten" – det fremspring, der er lidt syd for Havhusene – havde Viggo sit husmandssted. Det er nu revet ned og erstattet af et millionbyggeri. Viggo havde et par heste, som han hjalp til med, når garnene skulle transporteres fra bådene ned til tjæregryden eller andre "transportopgaver" trængte sig på.

Omme bag "Pynten" lå "Lumskebugten". Der hvor der nu surfes fra. Men dengang lå fiskerbådene deromme, fordi der var for lavvandet her ud for Havhusene. Der lå også pramme, der blev brugt, når pælene skulle i eller op, og når garnene skulle trækkes op af vandet og bringes til tørre eller tjæring. Der lå også nogle store sandpramme.

Det specielle navn "Lumskebugten" stammer muligvis fra, at bugten var "lumsk" i den forstand, at der var huller i havbunden, hvad der betød, at det var os strengt forbudt at bade der. Vi badede altid fra Nappedam.

Fiskeriet

Som fiskerfamilie var vi helt i naturens vold. Der var gode år, og der var dårlige år. Blev det sent forår eller tidlig vinter, var efterårets storme så kraftige, at pælene knækkede og garnene blev flået i stykker, eller var sommeren så varm, at brandmænd udviklede sig i tusindtal og fyldte åluserne om efteråret. Vi plejede at sige, at hvis vigen var isfri, de første garn i vandet, det første røgt godt og lavet på farmors fødselsdag den 14. marts, så ville det blive et godt fiskeår.

Sådan beskrev min søster Dorthe fiskerfamiliens afhængighed af naturens luner i Lokalavisen Mols for nogle år siden. Men her beskriver hun også charmen ved fars tilværelse som fisker: "Forestil jer en tidlig forårs- eller sommermorgen at få lov til at sejle ud af Lumskebugten over Kalø Vig, med skum om boven, på vej til fiskegarnene, stilheden, roen, solens spil i vandet, det eneste man hører er motorens ensformige tuk-tuk og måske et enkelt mågeskrig. Her kunne han så sætte sig på ruffet og få ild på sin pibe og nyde synet af en pragtfuld natur, på vej til dagens gerning. Meget få mennesker har vel haft en skønnere vej på sin arbejdsplads..."

Det var bundgarnsfiskeri, der blev drevet fra Havhusene. Bedstefar og sønnerne bankede hvert forår bundgarnspæle ned forskellige steder langs kysten, og så blev der lagt bundgarnsnet ud mellem pælene, vinkelret på kysten.

Der kom hvert forår en mand forbi, der solgte garn. Han rejste for et firma, der hed "Utzon Garn" og kom vist fra Skanderborg. Han havde selv et større dambrug. Jeg husker, at han i forvejen havde meddelt, hvornår han kom, og så vidste vi, at han skulle spise med, at middagen skulle stå på stegt ål, og at ålene skulle være stegt i smør. Manden medbragte selv smør og den uundværlige snaps – men mor havde sin egen metode, så de ål havde aldrig set smør. Men det behøvede garnsælgeren jo ikke at vide.

Men ellers havde Brugsen i Egens også alt, hvad der hørte til fiskeriet. Det var selvfølgelig en "blandet landhandel" med alt, hvad det indebærer.

Bedstefar og senere sønnerne sejlede ud tidligt om morgenen og tog så turen rundt i vigen til de forskellige garn. De begyndte ved Nappedam og tog derfra til Vosnæs, Skødshoved, Knebel o.s.v. Sidst på eftermiddagen var de færdige. Bedstemor stod ved køkkenvinduet, og når bedstefar kom ind til "rønnen", det lavvandede stenede sted ved indsejlingen til Nappedam, satte hun kartoflerne over. Så var de klare til bedstefar trådte ind ad døren til middag.

Bedstemor og mor var aldrig nervøs for deres mænd, for som de sagde: "Vi kan jo følge dem hele vigen rundt her fra vinduerne". Det var nu ikke helt rigtigt, og en kendsgerning er det, at det også godt kunne vippe lidt, når man kom ud omkring Skødshoved, hvor et af deres garn stod.

Tjæregryden

Når vinteren gik på hæld, skulle garnene tjæres. Det var typisk omkring fastelavn. Det skete i tjæregryden nede på skovriderstedets eng. Det var et hårdt og beskidt arbejde, men det hørte jo med.

Det kunne være et problem med garnene på engen, især hvis der kom sne igen, for så gnavede musene i garnene. Derfor fandt far og Sigvald ud af at rejse nogle pæle og hænge garnene til tørre på dem.

Det var jo bomuldsgarn, og de skulle tjæres hvert forår for at kunne holde i længden. Da nylongarnene begyndte at komme frem i 1960'erne, blev tjæringen unødvendig, men der gik jo en rum tid, før alle de gamle garn var udskiftet.

Engen, som tjæregryden lå på, hørte til Kalø, nærmere bestemt til Kaløs skovridersted, der hvor der nu er landbrugsskole. Bedstefar må have fået lov til at stille tjæregryden op af fru Liisberg på skovriderstedet eller rettere måske af hendes forpagter af landbruget. Jeg husker, at min far og farbror, der overtog fiskeriet efter bedstefar, hvert forår, når sildefiskeriet var i gang, afleverede et par kasser sild til skovriderstedet. Det

har sikkert udgjort betaling for at måtte benytte engen, der i øvrigt uanset tjæreforureningen blev benyttet til at sætte skovriderstedets heste på græs om sommeren. Der går stadigvæk heste dernede, selv om engen må drive af gammel tjære.

Havhusene

Havhusene var et meget trygt samfund at vokse op i. Alle kom hinanden ved, ingen regnedes for mere end andre, og alle hjalp hinanden.

På hjørnet henne ved vejen til Egens boede farbror Sigvald og tante Ellen. Det var et stort to-families hus, der lå helt ud til vejen. Ellen drev i 1950'erne en iskiosk, der lå ud til Molsvej på den modsatte side af Havhusevej. Sigvald og Ellen solgte i 1957 til en nevø, Fritz Kyhl, hvorefter kommunen købte det i 1964-65 til nedrivning i forbindelse med udvidelse af vejen. I stedet byggede Fritz det nye A-hus, der ligger lidt tilbagetrukket fra vejen. Sigvald byggede efter salget i stedet det røde murstenshus, Havhusevej 3.

Så kommer det hvide hus, nr. 5. Det var Lindbergs hus. Lindberg var arbejdsmand. Det næste hus, det røde murstenshus, var også til to familier. Her boede Sofus Petersen, der var havnefoged ved Nappedam. I den anden ende af huset boede Mikkell Hvid, der var Sofus' kones far og havde været havnefoged før ham.

Lidt længere henne på Molssiden lå et gult bindingsværkshus, hvor Karoline og Søren/ Vilhelm Bech boede. Det er nu revet ned og erstattet af et nyere gult træhus lidt længere tilbage fra vejen. Barnebarnet Erik Bech, der er mekaniker i Egens, og hans hustru Bitte bor nu i huset bagved. Derefter kom Anton og Louise Mikkelsens hus. Anton arbejdede i Kaløskovene. Ovenpå boede datteren Elly og svigersønnen Svend Kruse, der tidligere havde fisket fra Begtrup, men nu var ansat på møbelfabrikken i Mørke. De overtog senere huset efter Ellys forældre.

Derefter kom endnu et gult bindingsværkshus, hvor Aage Sørensen, som hjalp far og farbror Sigvald med fiskeriet, boede. Huset er nu revet ned og et nyt bygget længere væk fra vejen. Aages søn Knud Ole og hans kone Olga købte en grund bag huset i 1979 og byggede det hus, der fik adressen Havhusevej 17 A.

Billede:

Dette billede af Egens Havhuse må være fra 1890'erne. Der ses fra venstre Sofus Petersens hus, derefter Vilhelm Bech Johansens, så Asta og Aage Sørensens (før dem forældrene Jensine og Ole Peter). Til højre anes Viggos husmandssted ude på Hundshoved, eller "pynten", som vi kaldte det. Lånt af Annelise Lave.

Det næste hus var det, bedstefar byggede. Derefter følger et hus, som Eigil, der solgte skibsproviantering i Aarhus, byggede som sommerhus, men senere flyttede ud i heltids. Det følgende hus er fiskehandelen. Den er en nyere foreteelse. Den blev etableret af Hans Thomsen i 1984. Hans solgte fortrinsvis de fisk, han selv fangede. Han solgte butikken i 2001 til Orla Bork og flyttede til Grenaa. Orla er udlært smed, men havde haft en fiskehandel på Fredericia Havn i 21 år.

Jeg har nævnt alle de huse, der i min barndom lå ud til vejen. Der er siden kommet en del nyere huse til, der typisk ligger tilbagetrukket fra vejen.

Hos os var vi tre børn, og så var der fire hos Lindbergs, lige overfor. Sigvald var en del ældre end far, og derfor var hans børn også så meget ældre, at de ikke blev legekammerater for os. Det var fortrinsvis ældre

mennesker, der boede i Havhusene i min barndom, og det var ikke et decideret fiskersamfund. Der var folk af alle mulige erhverv.

Billede:

"Keramikken" i dag, mit fødehjem. Foto VFH 2014.

De sidste fiskere ved Havhusene

Sigvald blev syg i 1970'erne og måtte lægge op. Han kom derefter meget ovre i Nappedam, hvor lystsejlerne var ved at bygge den nye lystbådehavn op.

Far fortsatte fiskeriet nogle år, men måtte lægge op af helbredshensyn i 1978. Båden solgte han til Knud Ole, der derefter drev fiskeri på vigen i nogle år. Far døde i 1985. Huset blev derefter solgt til keramikere Malene Møller Hansen og Sverre Tveito Holmen.

-

Fortalt 2014, skrevet af Vilfred Friborg Hansen til "Folk og Liv 2014", Boggalleriet Rønne 2014, hvor artiklen i sin helhed med billeder kan læses.